

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційне дослідження
Савінка Артема Вікторовича
«Соціально-перцептивні чинники ефективності адаптації переселенців
у новому середовищі»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність теми дослідження. Дисертація Савінка А.В. присвячена дослідженню соціально-перцептивних чинників ефективності адаптації переселенців у новому середовищі. Обрана тема набуває особливої гостроти в умовах повномасштабної війни в Україні, коли мільйони громадян змушені змінювати місце проживання, що супроводжується психотравматизацією, втратою звичного соціального середовища та підвищеним ризиком дезадаптації. Автор слушно акцентує увагу на тому, що ефективність адаптації переселенців визначається не лише об'єктивними умовами (житлом, працевлаштуванням, доступом до медичної допомоги), а й соціально-перцептивними механізмами - здатністю особистості сприймати, інтерпретувати та осмислювати нове соціальне оточення. Дослідження соціально-перцептивних детермінант адаптації має як наукову, так і безпосередню практичну значущість для розробки програм психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб, що робить тему дисертації безумовно актуальною.

Структура та зміст дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження за структурою включає вступ, три розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел зі 179 найменувань (з них 45 - іноземною мовою) та додатки.

Вступна частина дисертації виконана методологічно грамотно та відповідає вимогам, що висуваються до кваліфікаційних наукових праць. Автором чітко сформульовано об'єкт, предмет, мету та шість завдань дослідження, визначено методи дослідження (аналіз наукових джерел, спостереження, психодіагностичний

та математико-статистичний методи), охарактеризовано базу й вибірку дослідження - 260 респондентів із числа внутрішньо переміщених осіб, які перебувають на обліку в центрах соціально-психологічної допомоги Одеської, Ізмаїльської та Саратської громад. Належну увагу приділено висвітленню наукової новизни, теоретичного і практичного значення отриманих результатів, апробації результатів дослідження (представлено на двох міжнародних, регіональних та щорічних звітних наукових конференціях) і публікаціях автора (8 публікацій, з них 4 - у фахових виданнях з психології).

У першому розділі здійснено ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз проблеми адаптації переселенців. Автор систематизував наукові підходи до вивчення психологічних і соціальних проблем переселенців (психотравматизація, втрата базового почуття безпеки, руйнування життєвих планів і ціннісних орієнтацій), проаналізував ресурсний підхід до розуміння особистості переселенця як активного суб'єкта життєтворення. Значну наукову цінність має виокремлення соціально-перцептивних чинників як самостійного предмета наукового аналізу, а також теоретичне обґрунтування конструкту «соціальна конгруентність» - міри узгодженості внутрішнього світу особистості (цінностей, переконань, очікувань) із нормами й стандартами приймаючої спільноти.

Другий розділ присвячено викладенню методологічних засад дослідження, що спираються на онтологічний і ґносеологічний принципи, ідею діалогічності як взаємодії смислових позицій та принцип біполярної організації психологічних конструктів. Автором сформовано розгорнутий діагностичний комплекс, що охоплює дев'ять методик - опитувальник соціально-психологічної адаптації К. Роджерса - М. Даймонд, тест вербальної креативності RAT С. Медника в авторській модифікації, опитувальник загального здоров'я (GHQ) Д. Голдберга та П. Вільямса, методику діагностики рівня соціальної фрустрованості Л. Вассермана, опитувальники толерантності Д. Зинов'єва та В. Бойко, методики діагностики емпатії В. Бойко та І. Юсупова, 16-факторний опитувальник Р. Кеттелла, - доповнений авторською методикою вивчення особливостей уявлень переселенців про інших людей. Заслуговує на окрему увагу авторська модифікація опитувальника СПА, а саме введення додаткового інтегрального показника

«соціальна конгруентність», розрахованого на основі шкали «брехливості» методики.

У третьому розділі репрезентовано результати емпіричного дослідження, проведеного на вибірці 260 переселенців. За допомогою кореляційного та факторного аналізів побудовано трифакторні моделі особистості переселенців із високим рівнем адаптації (особистісна сила та емоційно стабільне Я; психологічне благополуччя та соціальна зрілість; інтернальність і відповідальність за життєві події) та з низьким рівнем адаптації (суперечлива Я-концепція та захисна дезінтеграція; декларативне благополуччя за умов зовнішнього контролю; напружена активність і домінантність на тлі екстернальності та недовіри до соціального середовища). Розкрито особливості толерантності до культурних відмінностей, навичок емпатійної комунікації та відчуття приналежності до нової спільноти як провідних соціально-перцептивних чинників адаптації. На основі отриманих емпіричних даних розроблено методичні рекомендації з розвитку соціально-перцептивних чинників адаптації переселенців за трьома напрямками: розвиток навичок емпатійної комунікації, формування толерантності до культурних відмінностей та розвиток відчуття приналежності до нової спільноти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше розкрито теоретичне осмислення психологічних механізмів включення особистості в нову систему соціальних зв'язків; визначено адаптацію переселенців як процес реконструкції ідентичності та засвоєння нових моделей соціальної поведінки; виявлено та емпірично підтверджено роль соціальної конгруентності як інтегрального показника ефективності соціального функціонування переселенців; створено цілісні факторні моделі особистості переселенців із різними рівнями адаптації; виявлено та емпірично підтверджено структуру соціально-перцептивних чинників адаптації переселенців (навички емпатійної комунікації, толерантність до культурних відмінностей, відчуття приналежності до нової спільноти); розроблено авторську методику вивчення особливостей уявлень переселенців про інших людей. Поглиблено та уточнено концептуальні засади соціально-психологічної адаптації, набули подальшого розвитку уявлення про соціальну перцепцію в умовах кризового соціального контексту.

Практичне значення дослідження полягає у створенні науково обґрунтованих програм психологічної підтримки та соціальної інтеграції переселенців, удосконаленні психодіагностичного інструментарію оцінювання адаптаційного потенціалу особистості, розробленні тренінгових і корекційних програм розвитку соціально-перцептивної компетентності. Практична значущість підтверджується довідками про впровадження результатів дослідження у навчально-методичний та науковий процес Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, Одеського державного університету внутрішніх справ, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького та Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, що свідчить про реальну затребуваність напрацювань автора у секторі надання соціально-психологічної допомоги.

Поряд із вагомими результатами та перевагами дисертації Савінка А.В., вважаємо доцільним висловити окремі зауваження та побажання:

1. Позитивно оцінюючи прагнення автора здійснити ґрунтовний аналіз особливостей соціально-перцептивних чинників ефективності адаптації переселенців у новому середовищі, зауважимо, що поза увагою залишився ряд чинників, зокрема, особливості сприймання місцевих, специфіка міжгрупової атрибуції тощо.

2. Автор визначає адаптацію переселенців як процес реконструкції ідентичності. На наш погляд, у дослідженні недостатньо уваги приділено складовим самосвідомості, які, на нашу думку, також можуть впливати на ефективність адаптації переселенців у новому середовищі.

3. Підкреслюючи практичну значущість даної роботи, вважаємо за доцільне рекомендувати більш детально представити зміст тренінгу, детальніше викласти його теоретичне обґрунтування та зміст, навести аналітичні приклади того, як відбувався тренінг. Крім того, пропоновану програму тренінгу доцільно було би представити не тільки в узагальненому вигляді, але й диференційовано, в залежності від попередньо визначених проявів психологічних особливостей переселенців.

4. Вважаємо, що дисертація значно виграла би, якби в ній було більше аналізу значення екстернального локусу контролю та було виокремлено основні причини подібного негативного впливу на адаптаційні процеси переселенців.

Проте, зазначені зауваження мають дискусійний характер, не стосуються принципових положень дисертації та не знижують її загальної позитивної оцінки.

Дисертаційна робота Савінка Артема Вікторовича на тему «Соціально-перцептивні чинники ефективності адаптації переселенців у новому середовищі» є завершеною науковою працею. За актуальністю, науковою новизною, практичним значенням одержаних результатів, обсягом проведеного дослідження та рівнем оформлення дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), а її автор, Савінок Артем Вікторович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент:

доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної психології
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

Анастасія КУРОВА

Підпис
Артема Вікторовича
Савінка
доцента
псих. н.,
курсової завідувача
І. Мещинського